Stockholms läns landsting

FÖRSLAG 2017:64

LS 2016-1486

Landstingsstyrelsens förslag till beslut

Tillämpningsanvisning avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017-2021

Landstingsstyrelsen (LS)

PROTOKOLL 2017-06-20 LS 2017-0084

Kl. 10:00-10:15 §§132-148

§ 140
Tillämpningsanvisning avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017–2021

LS 2016-1486

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsens förvaltning har i enlighet med landstingsfullmäktiges beslut om nytt miljöprogram, LS 2015–0092, utarbetat ett förslag på styrande dokument, för att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Landstingsdirektörens förslag omfattar uppföljning och redovisning av miljöprogrammet med mål samt riktlinjer med grundläggande krav för miljöarbetet.

Beslutsunderlag

Miljöberedningens protokollsutdrag den 18 maj 2017 med MP-ledamotens förslag till beslut
Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 27 april 2017
Tillämpningsanvisning, Uppföljning av miljöprogram 2017–2021
Miljökonsekvensbedömning
Centrala Samverkansgruppens minnesanteckningar den 12 juni 2017

Yrkanden

På sammanträdet föreligger landstingsrådsberedningens förslag i skrivelse den 7 juni 2017 (bilaga).
Följande yrkanden framförs:
Bifall från ordföranden Irene Svenonius (M) till landstingsrådsberedningens förslag.
Tilläggsyrkande från Erika Ullberg (S), Susanne Nordling (MP) och Gunilla Roxby Cromvall (V) enligt Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Vänsterpartiets gemensamma förslag (bilaga).

Propositionsordning

Ordföranden frågar först om landstingsstyrelsen bifaller landstingsrådsberedningens förslag och finner att landstingsstyrelsen bifaller förslaget. Därefter frågar ordföranden om landstingsstyrelsen bifaller eller avslår Socialdemokraternas, Miljöpartiets och Vänsterpartiets gemensamma tilläggsyrkande. Landstingsstyrelsen avslår tilläggsyrkandet.

Landstingsstyrelsens beslut

Landstingsstyrelsen föreslår, i enlighet med landstingsrådsberedningens förslag, att landstingsfullmäktige beslutar

att anta tillämpningsanvisning för uppföljning av miljöprogram 2017–2021.

Landstingsstyrelsen (LS)

PROTOKOLL LS 2017-0084
2017-06-20

Kl. 10:00-10:15

§§132-148

Reservation
Erika Ullberg (S), Dag Larsson (S), Jens Sjöström (S), Talla Alkurdi (S) och Tara Twana (S) samt Susanne Nordling (MP), Tomas Eriksson (MP) och Malin Karlsson (MP) och Gunilla Roxby Cromvall (V) reserverar sig mot beslutet till förmån för sina egna yrkanden.

Expedieras till
Landstingsfullmäktige
Akten

Landstingsrådsberedningen

SKRIVELSE
2017-06-07

LS 2016-1486

Landstingsstyrelsen

Tillämpningsanvisning avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017–2021

Föredragande landstingsråd: Gustav Hemming

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsens förvaltning har i enlighet med landstingsfullmäktiges beslut om nytt miljöprogram, LS 2015–0092, utarbetat ett förslag på styrande dokument, för att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Landstingsdirektörens förslag omfattar uppföljning och redovisning av miljöprogrammet med mål samt riktlinjer med grundläggande krav för miljöarbetet.

Förslag till beslut

Landstingsrådsberedningen föreslår landstingsstyrelsen föreslå landstingsfullmäktige besluta

att anta tillämpningsanvisning för uppföljning av miljöprogram 2017–2021.

Landstingsrådsberedningens motivering

Landstingsstyrelsens förvaltning har utarbetat ett förslag till tillämpnings-hänvisning avseende uppföljning av Miljöprogram 2017-2021. Syftet är att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Tillämpningshänvisningen fastställer metoder för att mäta måluppfyllelse, samt roller och ansvar för redovisning av uppgifter.

Landstinget har historiskt höga och ambitiösa miljömål för samtliga delar av verksamheten. Miljöprogrammet inkluderar miljömål för hälso- och sjukvården, kollektivtrafiken och andra transporter samt för landstingets fastigheter och anläggningar. Miljöprogrammet behandlar även arbetet med landstingets klimatåtagande och hållbara upphandlingar och ska bidra till att landstinget stödjer de nationella miljömålen och en hållbar utveckling både i Stockholmsregionen och i Sverige.

Resultaten av landstingets förra miljöprogram, Miljöutmaning 2016, har varit goda, och det är avgörande för landstingets fortsatta miljöarbete att implementeringen av Miljöprogram 2017-2021 genomförs med effektiva och resultatinriktade metoder. Landstinget bedriver omfattande och investeringstunga verksamheter och är därtill en av Stockholmsregionens största arbetsgivare. Det miljöarbetet som genomförs påverkar hela länet via de egna verksamheterna, upphandlingar och den trafik som landstinget ansvarar för.

Med ett starkare miljöarbete skapas förutsättningar för bättre hälsa och trivsel för landstingets anställda och för dem som nyttjar verksamheterna och bättre livs- och uppväxtmiljöer för alla invånare. En grön, miljösmart och klimateffektiv region skapar dessutom attraktionskraft för att fler människor och företag ska söka sig till Stockholmsregionen.

Beslutsunderlag

Miljöberedningens protokollsutdrag den 18 maj 2017
Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 27 april 2017
Tillämpningsanvisning, Uppföljning av miljöprogram 2017–2021
Miljökonsekvensbedömning

Irene Svenonius

Gustav Hemming

Gustaf Drougge

Stockholms läns landsting

FÖRSLAG TILL BESLUT
2017-06-20

LANDSSTINGSSTYRELSEN

miljöpartiet de gröna

Socialdemokraterna
FRAMTIDSPARTIET

Vänsterpartiet

LS 2016-1486
Ärende 9

Tillämpningsanvisningar avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017-2021

Landstingsstyrelsen föreslår landstingsfullmäktige besluta

att en sammanställning av relevanta aktörers erfarenheter av att beräkna konsumtionens klimatpåverkan genomförs

att det kvantifieras hur mycket högre andelen resor till fots och med cykel ska vara för att räknas som en ökning

att miljöriktlinjerna följs upp årligen

Tillämpningsanvisningarna för uppföljning av miljöprogrammet är väl genomarbetade och håller en hög kvalitet.

Vi anser att konsumtionsperspektivet ska ingå i uppföljningen av det övergripande klimatåtagandet i enlighet med överenskommelsen i RUFS 2050. Vidare anser vi att det bör kvantifieras hur mycket högre andelen resor till fots och med cykel ska vara för att räknas som en ökning. Därtill bör miljöriktlinjerna följas upp årligen.

§ 58
Tillämpningsanvisningar avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017 - 2021

LS 2016-1486

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsens förvaltning har i enlighet med landstingsfullmäktiges beslut om nytt miljöprogram, LS 2015-0092, utarbetat ett förslag på styrande dokument, för att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Landstingsdirektörens förslag omfattar uppföljning och redovisning av miljöprogrammet med mål samt riktlinjer med grundläggande krav för miljöarbetet.

Beslutsunderlag

Miljöberedningens protokollsutdrag den 18 maj 2017
Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 27 april 2017
Tillämpningsanvisning
Uppföljning av miljöprogram 2017 - 2021
Miljökonsekvensbedömning

Arbetsutskottets beslut

Arbetsutskottet beslutar

att lägga anmälan till handlingarna.

Beslutsexpediering:
Akt

§ 19
Tillämpningsanvisningar avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017-2021

LS 2016-1486

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsens förvaltning har i enlighet med landstingsfullmäktiges beslut om nytt miljöprogram, LS 2015-0092, utarbetat ett förslag på styrande dokument, för att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Landstingsdirektörens förslag omfattar uppföljning och redovisning av miljöprogrammet med mål samt riktlinjer med grundläggande krav för miljöarbetet.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 27 april 2017
Tillämpningsanvisning
Uppföljning av miljöprogram 2017-2021
Miljökonsekvensbedömning

Förslag och yrkande

Ordförandes förslag till bifall till landstingsdirektörens förslag
MP-ledamotens förslag till bifall till landstingsdirektörens förslag med förslag till tilläggsbeslut.

Proposition

Ordföranden ställer båda yrkandena mot varandra och finner att bifaller landstingsdirektörens förslag

Miljöberedningen beslut

Miljöberedningen föreslår landstingsstyrelsen föreslå landstingsfullmäktige Besluta

att anta tillämpningsanvisning för uppföljning av miljöprogram 2017-2021.

Beslutsexpediering:
Landstingsstyrelsen
Akt

miljöpartiet de gröna

Tillämpningsanvisningar avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017-2021 LS 2016-1486

Tillämpningsanvisningarna för uppföljning av miljöprogrammet är väl genomarbetade och håller en hög kvalitet.

Miljöpartiet anser dock att konsumtion bör ingå i uppföljningen av det övergripande klimatåtagandet, inte minst mot bakgrund av att förbrukningen av engångsmaterial bedöms öka framöver. Vidare anser vi att det bör kvantifieras hur mycket högre andelen resor till fots och med cykel ska vara för att räknas som en ökning. Därtill bör miljöriktlinjerna följas upp årligen.

Miljöpartiet yrkar på att:

- det görs en sammanställning av relevanta aktörers erfarenheter av att beräkna konsumtionens klimatpåverkan
- det kvantifieras hur mycket högre andelen resor till fots och med cykel ska vara för att räknas som en ökning
- miljöriktlinjerna följs upp årligen

Landstingsstyrelsens förvaltning
SLL Hållbarhet

TJÄNSTEUTLÅTANDE
2017-04-27

LS 2016-1486

Handläggare:
Fredrik Rangstedt

Landstingsstyrelsens
miljöberedning

Tillämpningsanvisning avseende uppföljning av miljöprogram för Stockholms läns landsting 2017–2021

Ärendebeskrivning

Landstingsstyrelsens förvaltning har i enlighet med landstingsfullmäktiges beslut om nytt miljöprogram, LS 2015–0092, utarbetat ett förslag på styrande dokument, för att förtydliga hur målen i miljöprogrammet ska mätas och redovisas. Landstingsdirektörens förslag omfattar uppföljning och redovisning av miljöprogrammet med mål samt riktlinjer med grundläggande krav för miljöarbetet.

Beslutsunderlag

Landstingsdirektörens tjänsteutlåtande den 27 april 2017
Tillämpningsanvisning, Uppföljning av miljöprogram 2017–2021
Miljökonsekvensbedömning

Förslag till beslut

Miljöberedningen föreslår landstingsstyrelsen föreslå landstingsfullmäktige besluta

att anta tillämpningsanvisning för uppföljning av miljöprogram 2017–2021.

Förvaltningens förslag och motivering

Sammanfattning
Landstingets sjunde miljöprogram gäller 2017–2021. I enlighet med fullmäktiges beslut om nytt miljöprogram har landstingsstyrelsens förvaltning utarbetat ett förslag till tillämpningsanvisning avseende uppföljning av miljöprogrammet, som fastställer metoder för att mäta måluppfyllelse, samt roller och ansvar för redovisning av uppgifter. Arbete med att ta fram förslagen tillämpningsanvisning har skett i samverkan med

nämnder och bolag, främst i de nätverk och arbetsgrupper som var involverade i framtagandet av nya miljöprogrammet. I februari 2017 fanns ett första utkast framme, som skickades för avstämning till förvaltningar och bolag och därefter färdigställdes förslaget.

Bakgrund
Landstingets sjunde miljöprogram gäller 2017–2021 och innehåller miljömål för hälso- och sjukvården, kollektivtrafiken och andra transporter samt för landstingets fastigheter och anläggningar. Programmet anger även ett klimatåtagande och en ambition om hållbar upphandling. Miljöprogrammet ska leda till att landstinget fortsätter att vara en viktig aktör för att nå nationella miljömål och bidra till mål för hållbar utveckling. Miljöprogrammet ska bidra till inspiration och engagemang i landstinget kring miljöarbetet och bjuda in till samverkan.

Landstinget redovisar årligen arbetet med att uppnå miljömålen i en miljöredovisning. Metoder för att mäta och redovisa måluppfyllelse preciseras i ett särskilt dokument. I samband med att landstingsfullmäktiges beslutade om ett nytt miljöprogram, fick landstingsstyrelsens förvaltning i uppdrag att utarbeta en sådan tillämpningsanvisning för uppföljning av miljöprogram 2017–2021.

Arbete med att ta fram föreslagen tillämpningsanvisning har skett inom landstingsstyrelsens förvaltning, som genom olika arbetsgrupper samverkat med förvaltningar och bolag. Arbetsgrupperna har bistått med expertkunskap och kännedom om verksamheten samt bidragit till förankring av förslaget. I februari 2017 fanns ett första utkast framme, som skickades för avstämning till alla förvaltningar och bolag samt inom landstingsstyrelsens förvaltning. Efter att svar mottagits gjorde arbetsgruppen på SLL Hållbarhet ett arbete för att beakta och behandla samtliga svar.

Överväganden
Syftet med föreslagen tillämpningsanvisning är att fastställa mätmetoder för uppföljningen av Stockholms läns landstings miljöprogram 2017–2021. Det innebär att tydliggöra vilka uppgifter som nämnder och bolag ska redovisa, beskriva hur uppgifterna ska beräknas och vägas samman för att avgöra måluppfyllnad och om Riktlinjer för miljöarbetet efterlevs.

Målen i miljöprogrammet följs upp med indikatorer. Kraven i riktlinjerna följer nämnder och bolag upp, inom ramen för respektive miljöledningssystem. Landstingsstyrelsens förvaltning fastställer årligen vilka uppgifter som ska lämnas för miljöredovisningen. Även andra

uppgifter än de som direkt avgör måluppfyllelse kan i vissa fall begäras in av förvaltningen för att till exempel ge bakgrund till och förklara resultaten. I sådana fall kommuniceras det senast i samband med anvisningar för landstingets årsbokslut. Kvalitativa beskrivningar av arbetet och förklaringar till resultaten bör dessutom alltid ingå i redovisningen.

Tillämpningsanvisningen har koppling till landstingets bokslutsprocess. Processen för miljöredovisningen ingår i processen för årsredovisning. Det är i bokslutsanvisningarna som landstingsstyrelsens förvaltning formellt begär in uppgifter till miljöredovisningen, som nämnder och bolag sedan lämnar i respektive årsberättelse.

Nämnder med tillhörande förvaltningar och bolag har egna, lokala processer för hur uppgifter tas fram och redovisas. Dessa ska ha avgränsningar definierade och mätmetoder dokumenterade så att de kan presenteras vid revision.

Uppföljning av efterlevnad av tillämpningsanvisningen sker genom att extern revisor granskar miljöredovisningen och gör ett utlåtande i en rapport. Det sker till slutredovisningen 2021 samt ytterligare minst en gång under programperioden.

Föreslagen tillämpningsanvisning ger nämnder och bolag tydliga indikatorer för att mäta målen i miljöprogrammet. Miljöprogrammet gäller 2017–2021 och nämnder och bolag ska planera sin verksamhet för att målen ska uppnås till 2021.

Ekonomiska konsekvenser av beslutet

Det arbete som krävs för miljöredovisning enligt bilagt förslag bedöms rymmas inom ordinarie verksamhet.

Miljökonsekvenser av beslutet

Beslutet innebär minskad negativ miljöpåverkan enligt miljökonsekvensbedömning den 18 april 2017, (bilaga).

Landstingsdirektör
Malin Frenning

Carl Rydingstam
Chef ledningsstaben

Stockholms läns landsting

FÖRSLAG
2017-04-18

Diarienummer
LS 2016-1486

Tillämpningsanvisning

Uppföljning av miljöprogram 2017–2021

Gäller för Stockholms läns landsting

Dokumenttyp	Fastställd	Giltig till och med
Dokumentnummer	Fastställd av	Upprättad av
Informationssäkerhetsklass		

Innehållsförteckning

1. Syfte 3

2. Tillämpning 3

3. Definitioner 3
   3.1 Beroenden till andra processer 3

4. Uppföljning 4

5. Anvisningar för uppföljning av miljömål 4
   Stockholms läns landstings plan för hållbar upphandling 4
   Stockholms läns landstings klimatåtagande 5
   Miljömål för hälso- och sjukvården 7
   Miljömål för kollektivtrafiken och övriga transporter 15
   Miljömål för landstingets fastigheter och anläggningar 19

6. Uppföljning av riktlinjer för miljöarbetet 23

7. Appendix 25
   7.1 Exempel på åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering 25
   7.2 Beräkning av klimatpåverkan från anestesigaser 25
   7.3 Redovisning av drivmedel 25
   7.4 Redovisning av mängden miljö- och hälsofarliga kemikalier 26
   7.5 Redovisning av avfall från landstingets sjukhusfastigheter 27
   7.6 Redovisning av kaffe, te och frukt till anställda 27

1. Syfte

Syftet med detta dokument är att fastställa mätmetoder för uppföljningen av Stockholms läns landstings miljöprogram 2017-2021, LS 2015-0092. Det innebär att tydliggöra vilka uppgifter som nämnder och bolag ska redovisa, beskriva hur uppgifterna ska beräknas och vägas samman för att avgöra måluppfyllelse och om Riktlinjer för miljöarbetet, LS 2015-0092 efterlevs.

2. Tillämpning

Detta dokument är avsett som anvisning för uppföljning av Stockholms läns landstings miljöprogram. Landstingsstyrelsens förvaltning fastställer årligen vilka uppgifter som ska lämnas för miljöredovisningen, med detta dokument som utgångspunkt. Även andra uppgifter än de som direkt avgör måluppfyllelse kan i vissa fall begäras in av förvaltningen för att till exempel ge bakgrund till och förklara resultaten. I sådana fall kommuniceras det senast i samband med anvisningar för Stockholms läns landstings årsbokslut. Kvalitativa beskrivningar av arbetet och förklaringar till resultaten är lämpliga att alltid komplettera redovisningen med.

Organisationsförändringar kan komma att ske och förändra förutsättningarna för redovisning. I möjligaste mån ska ändå all verksamhet som beskrivs i detta dokument omfattas, oavsett vem som är huvudman och vem som lämnar uppgifter. Den omfattning som anges nedan för redovisningen ska ses som en minsta nivå och bör inte utestänga andra relevanta organisationer att inkluderas i redovisningen.

3. Definitioner

Hållbar utveckling handlar om att säkerställa goda livsvillkor för alla människor nu och i framtiden. Människan är i centrum, ekologin sätter ramarna och en sund ekonomi är en förutsättning och ett medel för hållbar utveckling.

Med nämnder och bolag avses Stockholms läns landstings nämnder, med tillhörande förvaltningar samt bolag. Med TioHundra AB avses i detta dokument endast den landstingsfinansierade delen av verksamheten.

3.1 Beroenden till andra processer

Detta dokument har koppling till Stockholms läns landstings bokslutsprocess. Processen för miljöredovisningen ingår i processen för årsbokslut. Det är i bokslutsanvisningarna som landstingsstyrelsens förvaltning formellt begär in uppgifter till miljöredovisningen, som nämnder och bolag sedan lämnar i respektive årsrapport.

Förvaltningar och bolag har egna, lokala processer för hur uppgifter tas fram och redovisas. Förvaltningar och bolag ska ha avgränsningar definierade och mätmetoder dokumenterade så att de kan presenteras vid revision.

4. Uppföljning

Uppföljning av efterlevnad av detta dokument sker genom att extern revisor granskar miljöredovisningen och gör ett utlåtande i en rapport. Det sker till slutredovisningen 2021 samt ytterligare minst en gång under programperioden.

5. Anvisningar för uppföljning av miljömål

Miljöprogrammet innehåller sammanlagt 15 miljömål som följs upp med totalt 24 indikatorer samt krav på en plan för hållbar upphandling. Därtill finns riktlinjer, med grundläggande krav för miljöarbetet.

Stockholms läns landstings plan för hållbar upphandling

Stockholms läns landstings plan för hållbar upphandling		
Beräkning och definition av måluppfyllelse	Initialt under programperioden analyseras och prioriteras upphandlingskategorier avseende miljöpåverkan och mänskliga rättigheter. Därefter utformas en plan för hållbar upphandling med mål och åtgärder för att minska miljöpåverkan och för att stärka ett socialt ansvarstagande i leverantörskedjor i enlighet med ambition i Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021. Målet är nått om det finns en beslutad landstingsövergripande plan för hållbar upphandling samt om berörda förvaltningar och bolag bedriver ett aktivt och systematiskt arbete för genomförande av planen.	
Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
Finns beslutad plan för hållbar upphandling (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning	Landstinget har år 2018 en beslutad landstingsövergripande plan för hållbar upphandling innehållande mål, åtgärder för prioriterade upphandlingskategorier i enlighet med ambition i Stockholms läns landstings miljöprogram samt en metod för uppföljning av resultaten av genomförande av planen.
Bedrivs ett aktivt och systematiskt arbete för genomförande av planen (ja/nej)	Samtliga nämnder och bolag med egen upphandlingsorganisation	Inklusive en beskrivning av systematiskt arbete[1] hos berörda nämnder och bolag för genomförande av planen.
Resultat från genomförande av plan	Samtliga nämnder och bolag med egen upphandlingsorganisation	Redovisning av resultat från uppföljning av genomförandet av mål och åtgärder i plan för hållbar upphandling.

[1] Ett aktivt och systematiskt arbete innebär att det finns rutiner, processer och ansvarsfördelning för genomförande av planen hos berörda nämnder och bolag. Rutiner och processer ska säkerställa att hållbarhetsaspekter i enlighet med plan är integrerade i upphandlingsprocessen. Arbetet ska vara aktivt och genomförandet av planen ska följas upp årligen.

Stockholms läns landstings klimatåtagande

1	**År 2021 har landstingets utsläpp av växthusgaser minskat med minst 50 procent i jämförelse med år 2011 och med minst 75 procent jämfört med 1990.**		
1.1	**Indikator**	Klimatpåverkan från utsläpp av växthusgaser, ton koldioxidekvivalenter.	
	Måltal	Utsläppen ska minska med minst 50 procent till år 2021 jämfört med år 2011 och med minst 75 procent jämfört med 1990.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsstyrelsens förvaltning beräknar klimatpåverkan. Beräkningar sker utifrån ett livscykelperspektiv på olika bränslen, där även produktion och distribution ingår. Målet är nått om utsläppen totalt har minskat med minst 50 procent år 2021 jämfört med år 2011 och med minst 75 procent jämfört med 1990.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Lustgasutsläpp, ton[2]	Danderyds sjukhus AB, Folktandvården Stockholms län AB, Karolinska universitetssjukhuset, S:t Eriks Ögonsjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, TioHundra AB	Lustgasanvändning inom förlossningsvård samt övrig medicinsk användning.
	Lustgasutsläpp, ton[2]	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Uppgifter från förlossningsvård i privat regi, som hälso- och sjukvårdsförvaltningen beställer.
	Köldmedia, ton koldioxid-ekvivalenter	Locum AB och trafiknämnden	Lokaler i fastigheter som ägs av Landstings-fastigheter AB samt AB SL.
	Övriga uppgifter	Nämnder och bolag, enligt nedan	Klimatutsläpp i form av anestesigaser (4.1), energianvändning för el, värme och kyla till egna fastigheter (12.1), samt kollektivtrafik och andra betydande resor och transporter med egna fordon eller som utförs av upphandlade leverantörer (8.1 samt 11.1).[3]

[2] Redovisningen av utsläppt mängd bör kompletteras med uppgifter om hur mycket lustgas som har använts under året, hur mycket som har returnerats samt hur mycket som har destruerats i destruktionsanläggning. Lösa tuber med lustgas och lustgasblandningar ska inkluderas i redovisningen. Använd mängd är lika med vägd mängd under året (1 januari till och med 31 december). Om vägning inte är möjlig redovisas i stället uppgift om inköpt mängd.

[3] Omfattningen motsvarar delvis scope 1, 2 och 3 enligt definitionen i Greenhouse Gas Protocol. Klimatpåverkan från byggprojekt, inklusive arbetsmaskiner, hanteras inte här utan beaktas i mål nummer 13.

2	År 2021 arbetar landstinget systematiskt och effektivt med klimatanpassning.	
2.1	**Indikator**	Landstinget har en organisation för klimatanpassning och arbetar enligt en beslutad klimatanpassningsplan.
	Måltal	Enligt ovan.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsstyrelsens förvaltning gör en årlig risk- och sårbarhetsanalys där klimatrisker ingår som ett av områdena[4]. Landstingsstyrelsens förvaltning sammanställer enkäter och andra underlag, från landstingets verksamheter, för analys av klimatanpassningsarbetet.[5] Analysen granskar organisation samt genomförandet av plan för klimatanpassning. Målet är nått om det finns en organisation för klimatanpassning, en klimatanpassningsplan, samt att det bedrivs ett systematiskt och effektivt arbete med klimatanpassning.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Finns beslutad organisation för klimatanpassning (ja/nej)?	Landstingsstyrelsens förvaltning	Landstinget har en övergripande ledningsorganisation, som är beslutad av landstingsdirektören, med ansvar för implementering av en klimatanpassningsplan.
Finns beslutad klimatanpassningsplan (ja/nej)?	Landstingsstyrelsens förvaltning	Landstinget har från och med 2018 en övergripande plan med åtgärder för klimatanpassning, som är beslutad av fullmäktige och som är integrerad i landstingets risk- och sårbarhetsarbete. Planen bygger på en nulägesanalys av kritiska faktorer och verksamheter samt synergier på kort och på lång sikt.
Bedrivs ett systematiskt klimatanpassningsarbete (ja/nej)?	Landstingsstyrelsens förvaltning	Klimatrisker bedöms i en årlig risk- och sårbarhetsanalys, som ger underlag för eventuell revidering av föreslagna åtgärder samt anpassning av organisationen.
Bedrivs ett effektivt klimat-anpassningsarbete (ja/nej)?	Landstingsstyrelsens förvaltning	Landstingsstyrelsen leder, styr och samordnar landstingets klimatanpassningsarbete. Nämnder och bolag genomför fortlöpande åtgärder enligt klimatanpassningsplanen.
Redovisning av landstingets arbete enligt klimatanpassningsplanen	Landstingsstyrelsens förvaltning	En beskrivning av status beträffande de åtgärder som är beslutade i klimatanpassningsplanen.

[4] Risk- och sårbarhetsanalysen görs enligt kraven i Myndigheten för samhällsskydd och beredskaps föreskrifter om landstings risk- och sårbarhetsanalyser. Rapportering sker till Socialstyrelsen och till Myndigheten för samhällsskydd och beredskap samt till länsstyrelsen.

[5] Avdelningen SLL Säkerhet och beredskap inom landstingsstyrelsens förvaltning arbetar med att minska risken för allvarliga händelser och att minimera konsekvenserna om de uppstår. Det innefattar bland annat ett strukturerat klimatanpassningsarbete, som är både förebyggande, avhjälpande och återställande för att mildra de effekter av klimatförändringarna som berör landstingets verksamhet.

Miljömål för hälso- och sjukvården

3	**Under programperioden arbetar landstinget för en hållbar läkemedelskedja som med bibehållen patientnytta bidrar till att minska miljöpåverkan från läkemedel vid tillverkning, användning och kassation.**		
3.1	**Indikator**	Landstingets uppföljning visar på minskade utsläpp av miljöbelastande läkemedelssubstanser.	
	Måltal	Enligt ovan.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Målet är nått om vårdverksamheter och tandvård arbetar med lokala mål om minskade utsläpp av läkemedelssubstanser på landstingets förteckning över miljöbelastande läkemedel (LS 2016-0634) enligt plan för läkemedel och miljö (LS 2016-0129). Uppföljningen av målet ska påvisa ett aktivt och strukturerat arbete för minskade utsläpp.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Beslutade lokala mål	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitets-sjukhuset, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB, Folktandvården Stockholms län AB	Lokala mål[6] som bidrar till minskade utsläpp av läkemedelssubstanser på landstingets förteckning över miljöbelastande läkemedelssubstanser (LS 2016-0634).
	Utfall av mål	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitets-sjukhuset, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB, Folktandvården Stockholms län AB	Kvantitativt resultat av mål, enligt ovan, samt en kvalitativ beskrivning av målarbetet.
	Beslutade lokala mål	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Lokala mål[6] om bidrar till minskade utsläpp av läkemedelssubstanser på landstingets förteckning över miljöbelastande läkemedels-substanser (LS 2016-0634). Omfattar vårdverksam-heter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.
	Utfall av mål	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Kvantitativt resultat av mål enligt ovan. Omfattar vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.
	Mätningar av läkemedelssubstanser	Landstingsstyrelsens förvaltning	Årliga mätningar av läkemedelssubstanser på landstingets förteckning över miljöbelastande läkemedelssubstanser (LS 2016-0634 genomförs i vatten enligt plan för läkemedel och miljö (LS 2016-0129).

[6] Exempelvis mål om minskad användning (förskrivning såväl som rekvirerade läkemedel kan omfattas) av substanser från landstingets förteckning över miljöbelastande läkemedel (LS 2016-0634) där så är medicinskt möjligt, eller aktiviteter som leder till förbättrad kassation av läkemedel såväl i den egna verksamheten som hos patient.

3.2	**Indikator**	Kassation av läkemedel minskar genom säkrare och effektivare läkemedelshantering.	
	Måltal	Enligt ovan.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Vårdverksamheter genomför under programperioden åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering som även bidrar till minskad kassation av läkemedel. Uppföljning med kvantitativa mål sker enligt en plan för läkemedel och miljö (LS 2016-0129). Målet är nått om vårdverksamheter och tandvård under programperioden genomför och upprätthåller åtgärder för en säkrare och mer kostnads-effektiv läkemedelshantering som bidrar till minskad kassation av läkemedel.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Åtgärder som tillämpas	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB, Ambulanssjukvården i Stockholm AB	Åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering som bidrar till minskad kassation av läkemedel (se exempel i Appendix 7.1).
	Åtgärder som tillämpas	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering enligt ovan. Omfattar vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.
	Mängd läkemedel som kasseras på grund av att utgångsdatum passerats	Landstingsstyrelsens förvaltning	Mätningar av hur mycket läkemedel som kasseras på grund av passerat utgångsdatum genomförs genom representativa stickprovsmätningar vid två tillfällen under programperioden. Mätningarna genomförs förslagsvis i samband med ordinarie hållbarhetskontroller och vid några av följande verksamheter: Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB, Folktandvården Stockholms län AB, Ambulanssjukvårdens i Stockholm AB.

4	År 2021 har landstingets klimatpåverkan från utsläpp av anestesigaser minskat med 40 procent i jämförelse med år 2011.		
4.1	**Indikator**	Klimatpåverkan från utsläpp av anestesigaser[7], ton koldioxidekvivalenter.	
	Måltal	Utsläppen ska minska med 40 procent till år 2021 i jämförelse med år 2011.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Utsläppt mängd anestesigaser är lika med den inköpta mängden, minus eventuell destruerad mängd. Destruerad mängd beräknas med hjälp av uppgifter om utsläppsbegränsande åtgärder, exempelvis antalet använda filter för uppsamling av anestesigaser. Målet är nått om den utsläppta mängden anestesigaser 2021 är 40 procent lägre än 2011.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Använd mängd anestesigas, liter	Hälso- och sjukvårdsnämnden	All landstingsfinansierad vård i Stockholms län. Uppgifter hämtas från central inköpsstatistik.
	Eventuella utsläppsbegränsande åtgärder[8] som tillämpas	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB	Åtgärder som har använts och i vilken omfattning, exempelvis antal och tidsperiod.

[7] Avser inhalationsläkemedel med de aktiva läkemedelssubstanserna sevofluran och desfluran. Omräkningstal för klimatpåverkan framgår av Appendix 7.2.
[8] Avser inte minskat färskgasflöde utan exempelvis filter för uppsamling av anestesigaser.

5	**År 2021 har landstinget effektiviserat textilhanteringen samt minskat miljöpåverkan från användning av engångs- och flergångstextiler.**	
5.1	**Indikator**	Miljöhänsyn inkluderas i landstingets klädregler.
	Måltal	Enligt ovan.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsövergripande klädregler anges i Vårdhygien Stockholms dokument Basala hygienrutiner i vård och omsorg. Med miljöhänsyn menas ett förtydligande av i vilka vårdsituationer flergångstextilier är att föredra ur miljösynpunkt och samtidigt är ett fullgott alternativ ur patientsäkerhetssynpunkt. Respektive vårdgivare beslutar om lokala klädregler utifrån de landstingsövergripande reglerna. Efterlevnad av klädregler följs upp genom egenkontroll samt vid punktprevalensmätningar. Målet är nått om miljöhänsyn inkluderats i landstingsövergripande och lokala klädregler samt i rutiner för uppföljning. Regler och rutiner ska vara fullt implementerade senast 2020. [9]

	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Är miljöhänsyn inkluderat i landstingsövergripande klädregler (ja/nej)	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Hälso- och sjukvårdsnämnden har beslutat om nya klädregler innefattande förtydligande om engång- och flergångstextil ur miljö- och patientsäkerhetsperspektiv.
	Är miljöhänsyn inkluderat i lokala klädregler (ja/nej)	Danderyds sjukhus AB, Folktandvården Stockholms län AB, Karolinska universitets-sjukhuset AB, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB	Vårdgivaren har beslutat om nya klädregler innefattande förtydligande om engång- och flergångstextil ur miljö- och patientsäkerhets-perspektiv som följer rekommendationerna i de landstingsövergripande klädreglerna.
	Är miljöhänsyn inkluderat i rutin för uppföljning av efterlevnad av klädregler (ja/nej)	Danderyds sjukhus AB, Folktandvården Stockholms län AB, Karolinska universitetssjukhuset AB, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB	Vårdgivaren kan uppvisa att miljöhänsyn inkluderats i rutiner för uppföljning av efterlevnad av lokala klädregler.
	Är miljöhänsyn inkluderat i lokala klädregler (ja/nej)	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Vårdgivaren har beslutat om nya klädregler innefattande förtydligande om engång- och flergångstextil ur miljö- och patientsäkerhets-perspektiv. Omfattar vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.
	Förbrukning av engångs-textilier, antal	Landstingsstyrelsens förvaltning	Inköpsmängder av engångstextiler till hälso- och sjukvårdsverksamheter från samordnade upphandlingar.

[9] Därtill följs inköpen av engångstextilier till landstingets hälso- och sjukvårdsverksamheter upp för att följa utvecklingen, men resultatet omfattas inte i beräkning av måluppfyllelse.

5.2	**Indikator**	Andelen kläder som är uteliggande i verksamheterna i mer än 30 dagar.	
	Måltal	Mindre än 25 procent år 2021.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Avser chipmärkta personal- och patientkläder som levereras från landstingets upphandlade textil- och tvättleverantör. Uteliggande avser när kläderna levererats från leverantör. [10] Målet är nått om årsmedelvärdet på landstingsnivå för andel kläder uteliggande i landstingets egna verksamheter inom vård och tandvård i mer än 30 dagar är mindre än 25 procent år 2021.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Uppgift som ska redovisas**
	Årsmedelvärde andel kläder uteliggande mer än 30 dagar.	Landstingsstyrelsens förvaltning	Avser chipmärkta personal- och patientkläder som levereras från landstingets upphandlade textil- och tvättleverantör. Statistik erhålls från leverantör. Målet omfattar följande verksamheter: Danderyds sjukhus AB, Folktandvården Stockholms län AB, Karolinska universitetssjukhuset AB, S:t Eriks ögonssjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, Tiohundra AB.
	Omsättningshastighet	Landstingsstyrelsens förvaltning	Avser medelvärde av omsättningshastighet för bäddtextilier, hygientextilier, kökstextilier, operationstextilier, patienttextilier och personaltextilier. Beräknas i samband med årlig inventering och rapporteras av upphandlad textil- och tvättleverantör.

[10] Därtill följs omsättningshastigheten för textilier upp och redovisas, årligen. Verksamheterna bör i enlighet med Miljöprogrammet verka för att omsättningshastigheten ökar, men resultatet omfattas inte i beräkning av måluppfyllelse. Omsättningshastigheten omfattar bäddtextilier, hygientextilier, kökstextilier, operationstextilier, patienttextilier och personaltextilier och mäter hur många gånger per år dessa roterar i verksamheterna.

6	År 2021 serveras hållbara patientmåltider i landstinget.		
6.1	**Indikator**	Hållbarhetskrav ställs alltid vid upphandling av måltidstjänster och livsmedel.	
	Måltal	Enligt ovan.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Mäts genom kontroll av att obligatoriska hållbarhetskrav, som definieras i plan för hållbara patientmåltider[11], är ställda. Målet är uppnått om obligatoriska hållbarhetskrav, enligt plan för hållbara patientmåltider, är ställda under perioden 2017–2021 vid upphandling av måltidstjänster/livsmedelsråvara till patientmåltider.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Har samtliga obligatoriska hållbarhetskrav, enligt plan för hållbara patientmåltider, ställts på måltider/ livsmedelsråvara som serveras till patienter (ja/nej)	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	All upphandling av måltidstjänster/ livsmedelsråvara till patientmåltider.
	Har rekommenderade hållbarhetskrav, enligt plan för hållbara patientmåltider, ställts på måltider/livsmedels-råvara som serveras till patienter? (ja/nej/delvis)	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	All upphandling av måltidstjänster/ livsmedelsråvara till patientmåltider.

[11] Se LS 2016-0128.

6.2	**Indikator**	Andelen ekologiska livsmedel, i procent.	
	Måltal	50 procent år 2021.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Beräknas på totalkostnaden för inköpta livsmedel till patientmåltider. Uppgifter om inköp totalt samt ekologiskt avser inköpskostnader i kronor. Andel ekologiska livsmedel beräknas genom att summa inköp ekologiska livsmedel divideras med summa inköp livsmedel totalt. Målet är nått om andelen ekologiska livsmedel är minst 50 procent.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Inköp totalt, SEK och inköp ekologiskt, SEK	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	All mat till patienter.
	Inköp totalt, SEK och inköp ekologiskt, SEK	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Omfattar vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.

6.3	**Indikator**	Klimatpåverkan från patientmåltider, ton koldioxidekvivalenter.	
	Måltal	Ska ha minskat med 20 procent år 2021 i jämförelse med år 2016.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Beräknas på inköpta livsmedelsråvaror till alla patientmåltider. Som grund för beräkningarna används inköpsstatistik för livsmedelsråvara i kilogram. Omräkning till koldioxidekvivalenter görs i särskilt verktyg för beräkning av klimatdata[12]. Målet är nått om klimatpåverkan från patientmåltiderna per portion år 2021 är 20 procent lägre än 2016.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Klimatpåverkan från patientmåltider, ton koldioxidekvivalenter	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	All mat till patienter.

[12] Basårsberäkning görs med hjälp av ett system som tillhandahålls av SP/RISE och fortsatt uppföljning sker med motsvarande verktyg.

6.4	**Indikator**	Andel av mängden mat som slängs, i procent.	
	Måltal	Maximalt 15 procent av portionsvikten slängs år 2021.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Mäts genom vägning av tallrikssvinnet från patientmåltiderna lunch och middag. Uppgiften redovisas endast 2021. Målet är nått om portionssvinnet år 2021 är 15 procent eller lägre.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Totalvikt serverad mat och totalvikt tallrikssvinn, i kilogram	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	Avser vikt på serverade patientmåltider; lunch och middag inklusive tillbehör (exempelvis råkost, dessert) samt vikt på matsvinn från dessa måltider. Flytande livsmedel, överbliven mat i kantin, tråg eller motsvarande förpackning och icke ätbara delar exkluderas. Mätning sker genom representativa stickprov[13] under minst två veckor.

[13] Mätningar ska göras på avdelningar som bedöms spegla verksamheten så att resultaten kan användas för att dra slutsatser om hela verksamhetens matsvinn.

6.5	**Indikator**	Mängden matsvinn, ton.	
	Måltal	Mängden matsvinn ska ha minskat med 40 procent år 2021 i jämförelse med 2017.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Mäts genom vägning av representativa stickprov och lämpligen sker vägning tre gånger per år. Målet är nått om matsvinnet från patientmåltiderna år 2021 är 40 procent lägre än 2017 relaterat till antalet portioner totalt.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Matsvinn från patientmåltider, ton	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	Matsvinn från levererade patientmåltider och butiksvaror inklusive överbliven mat i kantin och tråg eller motsvarande förpackning. Exklusive produktionssvinn[14], kaffesump samt flytande livsmedel.
	Matsvinn från patientmåltider, ton	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Matsvinn från patientmåltider som serveras i vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.

[14] Med produktionssvinn avses avfall som uppstår vid tillagning i produktionskök.

6.6	**Indikator**	Andelen lokalproducerade livsmedel, i procent.	
	Måltal	20 procent år 2021.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Beräknas på totalkostnaden för inköpta livsmedel. Uppgifter om inköp totalt samt lokalproducerat avser inköpskostnader i kronor.[15] Andel lokalproducerade livsmedel beräknas genom att summa inköp lokalproducerade livsmedel divideras med summa inköp livsmedel totalt. Målet är nått om andelen lokalproducerade livsmedel är minst 20 procent 2021.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Inköp totalt, SEK och inköp lokalproducerat SEK	Danderyds sjukhus AB, Karolinska universitetssjukhuset, Södersjuk-huset AB, Södertälje sjukhus AB, Stockholms läns sjukvårdsområde, TioHundra AB	All mat till patienter.
	Inköp totalt, SEK och inköp lokalproducerat, SEK	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Omfattar vårdverksamheter i privat regi där så är relevant i enlighet med Stockholms läns landstings miljöprogram för 2017–2021.

[15] Lokalproducerade livsmedel innebär åtminstone att ursprungsland är Sverige, men preciseras ytterligare i plan för hållbara patientmåltider.

Miljömål för kollektivtrafiken och övriga transporter

7	**Landstinget arbetar för att kollektivtrafik, gång, cykel och digitala möten ska öka så att övriga motoriserade resor minskar. Kollektivtrafikens andel av de motoriserade resorna har ökat år 2021 i jämförelse med år 2011.**		
7.1	**Indikator**	Resvaneundersökningar om resor med cykel och gång samt digitala möten.	
	Måltal	Ökning av gång, cykel och digitala möten.	
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Basårsvärde för gång är 15 procent och för cykel 7 procent.[16] Digitala möten avser digitalisering av landstingets verksamheter, vårdkontakter på distans samt telefon- och videokonferens i länet.[17] Landstinget gör nya mätningar i under programperioden.[18] Målet är nått om andel resor till fots och med cykel 2021 är högre än basår. Avseende digitala möten gäller att Stockholms läns landsting bedriver ett digitaliseringsarbete som bidrar till minskat resande och ökad mobilitet, att antal vårdkontakter på distans ökar samt att uppgifter om telefon- och videokonferens visar på en ökning.	
	Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
	Andel resor i länet till fots	Trafiknämnden	Motsvarande SL-2014-1041.
	Andel resor i länet med cykel	Trafiknämnden	Motsvarande SL-2014-1041.
	Bidrar landstingets digitaliseringsarbete till minskat resande och ökad mobilitet (ja/nej)?	Landstingsstyrelsens förvaltning	Enligt den sammanställning som SLL Strategisk IT gör, som är baserad på redovisning från förvaltningar och bolag och med fokus på åtgärder som minskar resandet och ger ökad mobilitet. Inne-fattar även en kvalitativ beskrivning av arbetet.
	Antal vårdkontakter på distans	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Innefattar videobesök och annan form av distanskontakt mellan vårdgivare och patient som motsvarar ett besök. Målet omfattar vård som utförs inom ramen för avtal med Stockholms läns landsting.
	Andel förvärvsarbetande som gjorde minst en telefon- eller videokonferens	Landstingsstyrelsens förvaltning	Stockholms län, motsvarande RVU Sverige 2011–2014.

[16] Basårsvärden för andel resor i länet till fots och med cykel baseras på resvaneundersökningen 2015, se trafiknämnden rapport Resvanor i Stockholms län 2015, SL-2014-1041, daterad 2016-04-19.

[17] Hälso- och sjukvårdsnämnden fastställer basårsvärde för vårdkontakter på distans under 2017. I den nationella resvaneundersökningen RVU Sverige 2011–2014, från myndigheten Trafikanalys, mäts digitala möten som andel av förvärvsarbetande som under en genomsnittlig 30-dagarsperiod gjorde minst en telefon- eller videokonferens i tjänsten. Enligt underlagen från undersökningen är andelen i Stockholms län 27,3 procent, vilket används som basårsvärde.

[18] Landstinget beställer en resvaneundersökning i slutet av programperioden, som innefattar resor med cykel och gång. Avseende digitala möten används tillgängliga uppgifter om videobesök, realisering av digitaliseringsstrategin samt telefon- och videokonferens i länet, för att bedöma om målet är nått.

7.2	**Indikator**	Kollektivtrafikens marknadsandel, i procent.
	Måltal	Kollektivtrafikandelar ska öka enligt gällande trafikförsörjningsprogram för Stockholms län.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Basårsvärde för kollektivtrafikens marknadsandel är 49 procent.[19] Landstinget gör en resvaneundersökning vid slutet av programperioden. Målet är nått om kollektivtrafikens marknadsandel 2021 har ökat enligt gällande trafikförsörjningsprogram.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Kollektivtrafikens marknadsandel	Trafiknämnden	Kollektivtrafik omfattar här både upphandlad och kommersiell kollektivtrafik; järnväg (tåg, pendeltåg, spårvagn och lokaltåg), tunnelbana, båtlinje och buss. Särskild kollektivtrafik omfattas inte.

[19] Andel av de motoriserade resorna som länsinvånarna gör och som har mål i länet under vardagar (måndag-fredag), enligt trafikförvaltningens rapport Resvanor i Stockholms län 2015.

8 År 2021 sker landstingets transporter till 95 procent med förnybara drivmedel.

8.1	**Indikator**	Andelen förnybar energi för transporter, i procent.
	Måltal	95 procent år 2021.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Först summeras redovisade uppgifter om förbrukad mängd drivmedel per bränsleslag. Därefter beräknar Landstingsstyrelsens förvaltning energi totalt och förnybar energi för använda drivmedel, i megawattimmar, MWh. Förnybar energi divideras med energi totalt.[20] Målet är nått om andelen förnybar energi är 0,95 eller högre.[21]

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	Hälso- och sjukvårdsnämnden	Landstingsfinansierad vård, som beställs av Hälso- och sjukvårdsnämnden, avseende ambulans, basal hemsjukvård, helikopter, hjälpmedelscentraler, liggande persontransport, läkarbil och transport av avlidna. Obs: Transporter ovan är exklusive SLSO, som ingår i redovisning nedan, avseende fordon som förvaltningar och bolag äger eller leasar.
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	Landstingsstyrelsens förvaltning	Transporter inom ramavtalade tjänster avseende omhändertagande av specialavfall, textilservice (distribution av textilier och omhändertagande av tvättgods), läkemedelsförsörjning samt dosdispensering av läkemedel för öppenvården.[22]
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	Landstingsstyrelsens förvaltning	Fordon som förvaltningar och bolag inom Stockholms läns landsting äger eller leasar.[23]
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	Locum AB	Transporter av konventionellt avfall, förutom hushållsavfall, från verksamheter i fastigheter som Locum AB förvaltar.
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	Locum AB	Transporter av byggavfall.
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, liter	MediCarrier AB	Egna samt av MediCarrier AB upphandlade transporter av förrådsartiklar, laboratorieprover, internpost, apoteksvaror med mera.

Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, MWh	Trafiknämnden	Busstrafik, exklusive ersättningstrafik.
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, MWh	Trafiknämnden	Kollektivtrafik till sjöss innefattar här persontrafik med egna och entreprenörers fartyg, samt upphandlad helikopter för transport av fastboende vid isläge, men inte godsfärjor.
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, MWh	Trafiknämnden	Särskild kollektivtrafik; färdtjänsttaxi, närtrafik och rullstolstaxi.
Energianvändning, MWh	Trafiknämnden	Elanvändning för spårtrafik; pendeltåg, tunnelbana och lokalbanor.[24]
Drivmedelsförbrukning per bränsleslag, MWh	Trafiknämnden	Egna och entreprenörsägda spår- och arbetsfordon för spårunderhåll.

[20] Förbrukad mängd anges i MWh för kollektivtrafiken och annars huvudsakligen i liter, förutom gas, som redovisas i normalkubikmeter och elektricitet, som redovisas i MWh. Landstingsstyrelsens förvaltning och trafiknämnden beräknar energimängd enligt omräkningstal som beaktar drivmedlen ur ett livscykelperspektiv, det vill säga inkluderar produktion och distribution av bränslen. De bränsleslag som bedöms kunna vara aktuella framgår nedan, se Redovisning av drivmedel i Appendix 7.3.

[21] Minst 75 procent förnybara drivmedel är ett krav enligt LS 1010-0851, som gäller samtliga nämnder och bolag. Det är även en nivå som landstingsstyrelsens förvaltning bedömer vara nödvändig att samtliga uppnår 2021, för att målet i miljöprogram 2017-2021 ska uppnås, men förutsätter samtidigt minst bibehållen nivå för buss- och spårtrafik.

[22] Februari 2017 innefattar det avtal med objektnummer SLL1911, SLL1906, SLL1350 och SLL461.

[23] Landstingsstyrelsens förvaltning hämtar och sammanställer statistik från drivmedelsbolag som Stockholms läns landsting har ramavtal med.

[24] Elanvändningen inkluderar överföringsförluster mellan kraftproduktion och tåg.

9 Energianvändningen för kollektivtrafiken har minskat med 10 procent år 2021 och med 15 procent år 2030, i jämförelse med år 2011.

9.1	**Indikator**	Energianvändning för kollektivtrafik per personkilometer.
	Måltal	Ska ha minskat med 10 procent år 2021 och med 15 procent år 2030, i jämförelse med år 2011.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsstyrelsens förvaltning beräknar energi totalt för kollektivtrafiken, enligt 8.1. Energianvändningen divideras med antal personkilometer, pkm.[25] En kvot beräknas genom att dividera kWh per pkm 2021 respektive 2030 med kWh per pkm 2011. Målet är nått om kvoten är 0,9 eller lägre år 2021. Målet 2030 är nått om kvoten är 0,85 eller lägre.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Drivmedelsförbrukning, MWh	Trafiknämnden	Busstrafik, kollektivtrafik till sjöss ochA särskild kollektivtrafik, enligt 8.1.
Energianvändning, MWh	Trafiknämnden	Spårtrafik, enligt 8.1.
Personkilometer	Trafiknämnden	Busstrafik, kollektivtrafik till sjöss, särskild kollektivtrafik och spårtrafik.

[25] Personkilometer är ett mått på trafikarbetet – antal resenärer multiplicerat med resornas längd. Uppgiften bygger på stickprovsvisa undersökningar av resandet som trafikförvaltningen gör årligen.

10	År 2021 har mängden miljö- och hälsofarliga kemikalier för drift och underhåll av kollektivtrafiken minskat med 30 procent, i jämförelse med år 2017.	
10.1	**Indikator**	Mängden utfasningskemikalier, i kilogram eller liter.[26]
	Måltal	Ska vara 30 procent mindre år 2021 i jämförelse med år 2017.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Under 2017 inventeras mängden utfasningsämnen för att fastställa basårsvärde. Årligen redovisas använd mängd utfasningsämnen. Endast före-komster > 0,01 kilogram eller liter redovisas. Beräkning av måluppfyllelse sker enligt nedanstående formel. $\frac{\sum basårsvärde(kg\ eller\ L) - \sum slutårsvärde\ (kg\ eller\ L)}{\sum basårsvärde(kg\ eller\ L)} \leq 0{,}7$ Målet är nått om andelen utfasningsämnen är 0,7 eller lägre.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Mängd (kilogram eller liter) utfasningsämnen som använts under redovisningsåret, uppdelat per enskilt ämne	Trafiknämnden	Avser total mängd utfasningsämne för avtalad drift och underhåll av fastigheter, fordon samt depåer för anlitade trafikoperatörer. Redovisas enligt Appendix 7.4.
Ange de förbudsämnen som använts under redovisningsåret, uppdelat per enskilt ämne samt giltig dispens	Trafiknämnden	Avser förbudsämnen samt giltiga dispenser för avtalad drift och underhåll av fastigheter, fordon samt depåer för anlitade trafikoperatörer. Redovisas enligt Appendix 7.4.

[26] Aktuella utfasningsämnen anges i Stockholms läns landstings utfasningslista (LS 2015-1281).

11	År 2021 har klimatpåverkan från landstingets tjänsteresor minskat med 25 procent i jämförelse med år 2016.	
11.1	**Indikator**	Klimatpåverkan från tåg- och flygresor, ton koldioxidekvivalenter.
	Måltal	Ska ha minskat med 25 procent i jämförelse med år 2016.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsstyrelsens förvaltning begär in statistik om tåg- och flygresor, inklusive klimatpåverkan från resor, från upphandlad resebyrå.[27] Målet är nått om klimatpåverkan har minskat med 25 procent i jämförelse med år 2016.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Klimatpåverkan från tjänsteresor, ton koldioxidekvivalenter	Landstingsstyrelsens förvaltning	Samltliga tåg- och flygresor samt taxi och flygbuss, som anställda inom Stockholms läns landsting bokar via resebyrå, enligt ramavtal.
Aktiviteter för att prioritera resfria arbetssätt, liksom resor med tåg framför flyg	Alla nämnder och bolag	En kvalitativ beskrivning av åtgärder för att minska klimatpåverkan från tjänsteresor genom att prioritera resfria arbetssätt, liksom resor med tåg framför flyg.

[27] Beräkningar av koldioxidutsläpp från tjänsteresor utgår från en beräkningsmall med schabloner som Naturvårdsverket tillhandahåller som stöd till statliga myndigheter för den årliga redovisningen enligt miljöledningsförordningen (2009:907) om att införa och utveckla miljöledningssystem.

Miljömål för landstingets fastigheter och anläggningar

12	Verksamhets- och fastighetsenergi i landstingsägda fastigheter har minskat med 10 procent år 2021 och med 30 procent år 2030, i jämförelse med år 2011.	
12.1	**Indikator**	Energianvändning, kilowattimmar per kvadratmeter (A-temp).
	Måltal	10 procent lägre energianvändning år 2021 och 30 procent lägre år 2030, i jämförelse med år 2011.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Landstingsstyrelsens förvaltning summerar energi totalt för landstingsägda fastigheter och dividerar den med lokalyta.[28] En kvot beräknas genom att dividera MWh per A-temp 2021 respektive 2030 med MWh per Atemp 2011. Målet är nått om kvoten är 0,9 eller lägre år 2021. Målet 2030 är nått om kvoten är 0,7 eller lägre.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Energi för värme, kyla och elektricitet, MWh[29]	Locum AB	Lokaler i fastigheter som ägs av Landstingsfastigheter AB.[30]
Energi för värme, kyla och elektricitet, MWh[28]	Trafiknämnden	Lokaler i fastigheter för allmän kollektivtrafik.[31]
Fastighetsnära förnybar energiproduktion, MWh	Locum AB	Lokaler i fastigheter som ägs av Landstingsfastigheter AB.
Fastighetsnära förnybar energiproduktion, MWh	Trafiknämnden	Lokaler i fastigheter för allmän kollektivtrafik.
Lokalyta, kvadratmeter A-temp	Locum AB	Lokaler i fastigheter som ägs av Landstingsfastigheter AB.
Lokalyta, kvadratmeter A-temp	Trafiknämnden	Lokaler i fastigheter för allmän kollektivtrafik.
Antal gröna hyresavtal	Locum AB	Locum AB:s hyresavtal med bland annat ekonomiska inicitamet för energieffektivisering.
Aktiviteter för energieffektivisering i TDK-utrymme[32]	Landstingsstyrelsens förvaltning	Lokaler i fastigheter som ägs av Landstingsfastigheter AB.
Aktiviteter för energieffektivisering	Alla nämnder och bolag	Avser åtgärder för effektivare användningen av verksamhetsenergi i landstingsägda fastigheter.

[28] Innefattar verksamhets- och fastighetsenergi, som båda ska effektiviseras. I uppföljningen ingår inte energianvändning för vårdentreprenörer som bedriver verksamhet i lokaler som landstinget inte äger. Uppgifterna för värmeanvändning normalårskorrigeras, enligt metod från SMHI, för att jämförelser med andra år ska vara möjlig. Reservkraft samt energi till byggprojekt innefattas ej, men går i vissa fall inte att separera ur redovisningen av mättekniska skäl. A-temp kan beräknas enligt följande: bruttoarea, BTA, uppvärmd över 10°C multiplicerat med 0,9.

[29] För att kunna beräkna klimatpåverkan i indikator 1.1 krävs att denna uppgift specificeras med uppgifter om energislag för använd energi.

[30] Omfattar använd energi för värme, kyla och elektricitet för samtliga fastigheter, som Locum AB förvaltar. Uppgift om energianvändning baseras på mätaravläsningar av faktisk förbrukning för respektive fastighet.

[31] Omfattar använd energi för värme, kyla och elektricitet för tunnelbanestationer, pendeltågstationer, lokalbanestationer, spårdepåer, bussdepåer samt bussterminaler, enligt de avgränsningar som framgår av det system för driftstatistik som AB SL använder. Uppgift om energianvändning baseras på mätaravläsningar av faktisk förbrukning för respektive fastighet.

[32] TDK är benämningen på det gemensamma kopplingsutrymme där utrustning för Tele/Data Kommunikation placeras.

13	Under programperioden har klimatpåverkan från byggprocessen i landstingets bygg- och anläggningsprojekt beaktats och begränsats.	
13.1	**Indikator**	Landstinget har en landstingsövergripande plan för att begränsa klimatpåverkan i bygg- och anläggningsprojekt.
	Måltal	Enligt ovan.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Målet är nått om det finns en beslutad landstingsövergripande plan för att begränsa klimatpåverkan i bygg- och anläggningsprojekt samt om berörda förvaltningar och bolag bedriver ett aktivt och systematiskt arbete[33] för genomförande av planen.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Finns beslutad plan för att begräns klimatpåverkan i bygg- och anläggningsprojekt (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning	Landstinget har år 2018 en landstingsövergripande plan innehållande mål, åtgärder och metod för uppföljning för att beakta och begränsa klimatpåverkan i landstingets bygg- och anläggningsprojekt.
Bedrivs ett aktivt och systematiskt arbete för genomförande av planen (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, trafiknämnden	Beskrivning av systematiskt arbete[34] hos berörda nämnder och bolag för genomförande av planen.
Utfall av mål och åtgärder	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum, trafiknämnden	Redovisning av resultat från årlig uppföljning uppföljning av pågående och avslutade projekt avseende mål och åtgärder i enlighet med plan.

[33] Ett aktivt och systematiskt arbete innebär att det finns dokumenterade mål, åtgärder, processer och ansvarsfördelning för genomförande av planen hos berörda nämnder och bolag. Processerna ska säkerställa att klimatpåverkan beaktas och begränsas i bygg- och anläggningsprojekt. Arbetet ska vara aktivt och mål och åtgärder ska följas upp årligen.

14	År 2021 har landstinget ökat materialåtervinningen i bygg- och anläggningsprojekt, samt genomfört åtgärder för att förebygga avfall.	
14.1	**Indikator**	Landstinget arbetar för att förebygga avfall och öka materialåtervinningen i bygg- och anläggningsprojekt.
	Måltal	Enligt ovan.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Under 2017 identifierar berörda nämnder och bolag avfallsströmmar med stor miljöpåverkan och utvecklingspotential avseende avfallsförebyggande och materialåtervinning. År 2018 finns beslutade lokala mål och åtgärder som årligen ses över/uppdateras samt följs upp. Målet är nått om berörda nämnder och bolag har beslutat om lokala mål och åtgärder som omfattar ökad materialåtervinning för prioriterade fraktioner, samt avfallsförebyggande insatser, vid nybyggnations-, ombyggnations- respektive anläggningsprojekt, samt om det bedrivs ett aktivt och systematiskt arbeteför genomförande av åtgärder enligt beslut.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Finns beslutade mål och åtgärder för ökad materialåtervinning (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, trafiknämnden	Omfattar ökad materialåtervinning för prioriterade fraktioner vid nybyggnations-, ombyggnations- respektive anläggningsprojekt som beställs av landstingsstyrelsens förvaltning, Förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB och trafikförvaltningen.
Finns beslutade mål och åtgärder för avfallsförebyggande (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, trafiknämnden	Omfattar avfallsförebyggande insatser vid nybyggnations-, ombyggnations- respektive anläggningsprojekt som beställs av landstingsstyrelsens förvaltning, Förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB och trafikförvaltningen.
Bedrivs ett aktivt och systematiskt arbete för genomförande av åtgärder (ja/nej)	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, trafiknämnden	Kvalitativ beskrivning av systematiskt arbete[35] hos berörda nämnder och bolag för genomförande av beslutade åtgärder.
Utfall av mål och åtgärder	Landstingsstyrelsens förvaltning, förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, trafiknämnden	Redovisning av resultat från årlig uppföljning av pågående och avslutade projekt avseende beslutade mål och åtgärder.

[35] Ett aktivt och systematiskt arbete innebär att det finns dokumenterade mål, åtgärder, processer och ansvarsfördelning för genomförande hos berörda nämnder och bolag. Processerna ska säkerställa att målen och åtgärderna inkluderas i bygg- och anläggningsprojekt. Arbetet ska vara aktivt och mål och åtgärder ska följas upp årligen.

15 Landstinget bedömer material och produkter som används vid ny- och ombyggnation enligt Byggvarubedömningens kriterier och år 2021 är minst 90 procent accepterade eller rekommenderade.

15.1	**Indikator**	Andelen material och produkter som har bedömts enligt Byggvarubedömningens kriterier, i procent.
	Måltal	50 procent av material och produkter för kollektivtrafikens fastigheter och anläggningar ska vara bedömda år 2021 och för övriga landstingsägda fastigheter gäller att 90 procent ska vara bedömda 2021.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Andel, i procent, bedömda material och produkter av totalt antal material och produkter som använts i ny- och ombyggnationer. Under året avslutade och pågående projekt ska redovisas. Bedömning sker enligt gällande kriterier i Byggvarubedömningen eller liknande system med motsvarande kriterier. Målet är nått om 50 procent av kollektivtrafikens material och produkter är bedömda samt om 90 procent av övriga landstingsägda verksamheters material och produkter som använts i ny- och ombyggnationer är bedömda.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Antal bedömda material och produkter samt totalt antal material och produkter	Förvaltning för utbyggd tunnelbana, Locum AB, landstingsstyrelsens förvaltning, trafiknämnden	Avser produkter som fanns registrerade i Bygg-varubedömingen eller liknande system i bygg- och anläggningsprojekt under året.

15.2	**Indikator**	Andelen accepterade eller rekommenderade material och produkter av de som har bedömts enligt Byggvarubedömningens kriterier, i procent.
	Måltal	90 procent av material och produkter är accepterade eller rekommenderade år 2021.
	Beräkning och definition av måluppfyllelse	Andel, i procent, accepterade eller rekommenderade material och produkter av totalt antal bedömda material och produkter som bedömts enligt Byggvarubedömingens kriterier. Under året avslutade och pågående projekt ska redovisas. Målet är nått om andelen material och produkter som är accepterade eller rekommenderade ≥ 90 procent år 2021.

Uppgift som ska redovisas	Uppgiftslämnare	Omfattning
Antal accepterade, rekommenderade och ej godkända material och produkter	Förvaltning för utbyggd tunnelbana, trafiknämnden, landstingsstyrelsens förvaltning, Locum AB	Avser produkter som fanns registrerade i Byggvarubedömingen eller liknande system i bygg- och anläggningsprojekt under året.

6. Uppföljning av riktlinjer för miljöarbetet

Riktlinjer för miljöarbetet följs upp i enlighet med landstingets ledningsprocess och samordnat med uppföljning av andra landstingsövergripande styrande dokument.

Alla nämnder och bolag följer löpande upp kraven i riktlinjerna, inom ramen för respektive miljöledningssystem. Nämnder och bolag går igenom efterlevnaden av riktlinjerna vid extern miljörevision, men bör komplettera den granskningen genom att även instruera interna miljörevisorer att revidera på dessa kriterier. För att fastställa om riktlinjerna efterlevs gör landstingsstyrelsens förvaltning en granskning 2019 samt vid slutredovisningen av miljöprogrammet.

Observera att för avfall från landstingets sjukhusfastigheter samt ekologiskt kaffe och te samt frukt till anställda ska uppgifter redovisas årligen för publicering i SKL:s rapport Öppna jämförelser – Miljöarbetet i landsting och regioner (redovisning enligt Appendix 7.5 och 7.6).

Riktlinjer för miljöarbetet innebär att nämnder och bolag

- prioriterar resfria arbetssätt, liksom resor med tåg framför flyg
- i första hand väljer energi av förnybart ursprung vid tecknande av nya avtal om leveranser av elektricitet, fjärrvärme och fjärrkyla till egna fastigheter, samt elektricitet till kollektivtrafiken
- ställer krav på energiprestanda vid nybyggnationer och större ombyggnationer[1]
- ställer krav i avtal om att det ska finnas effektiv utrustning för destruktion av lustgas inom all landstingsfinansierad förlossningsvård och viss tandvård[2], samt följer utvecklingen när det gäller användningen av lustgas inom övrig vård för att säkerställa fortsatt låga utsläpp
- säkerställer att verksamheterna arbetar resurseffektivt genom att
    - effektivisera materialförbrukningen
    - främja återanvändning av möbler och IT-utrustning
    - återvinna patientmat, förpackningar, tidningar, elavfall, farligt avfall och andra väsentliga fraktioner[3]
- säkerställer att logistik och utrymmen för avfallshantering är ändamålsenliga genom att ställa krav på effektiva återvinningssystem i samband med upphandling av avfallsentreprenörer

[1] Kraven på energianvändning ska motsvara Miljöbyggnad betyg Guld (se www.sgbc.se).
[2] Avser Specialisttandvård barn.
[3] Materialåtervinningsgraden i landstingets sjukhusfastigheter ska vara minst 25 procent, enligt landstingets miljöprogram 2012–2016.

- främjar återanvändning av byggmaterial samt tillämpar Sveriges byggindustriers riktlinjer för sortering av avfall i bygg- och anläggningsprojekt[4]
- inte använder kemiska produkter som medför en risk för hälsa och miljö, enligt Stockholms läns landstings utfasningslista
- väljer i första hand ekologiskt kaffe, och te samt ekologisk eller lokalproducerad frukt till anställda vid inköp och vid representation.

[4] Sorteringsgraden för avfall i bygg- och anläggningsprojekt ska vara minst 90 procent, enligt landstingets miljöprogram 2012–2016.

7. Appendix

7.1 Exempel på åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering

Åtgärder för en säkrare och mer kostnadseffektiv läkemedelshantering som bidrar till minskad kassation av läkemedel kan till exempel vara (för att uppfylla indikator 3.2):

- Bassortiment
- Delade sällanläkemedelsförråd
- Läkemedelsautomater
- Tydlig märkning av läkemedel med kort hållbarhet
- Digitala stödsystem för läkemedelsförråd och kassation
- Flytta läkemedel med kort hållbarhet till enheter med större omsättning av aktuellt preparat
- Ta stöd från farmaceuter
- ATC-kodsordning i läkemedelsförrådet
- Säkra att inte temperaturen i läkemedelsförråd överstiger 25°C
- Ha tydliga rutiner för upprätthållande av införda åtgärder.

7.2 Beräkning av klimatpåverkan från anestesigaser

Omräkningstal för klimatpåverkan enligt IPCC Fifth Assessment Report (Myhre et al. 2013). Uppgifterna avser beräkningar för mål 4 och indikator 4.1.

	Sevofluran	Desfluran
GWP (20)	795	5 550
GWP (100)	216	1 790
Densitet	1,505 kg/l	1,425 kg/l

7.3 Redovisning av drivmedel

Uppgiftslämnare ska redovisa drivmedelsförbrukning uppdelat per bränsleslag. De bränsleslag som bedöms kunna vara aktuella framgår nedan:

- **Bensin** distribueras företrädesvis via publika tankstationer och har då låginblandning av förnybar råvara.
- **Diesel** som distribueras via publika tankstationer har en andel förnybar råvara som varierar mellan ungefär 5 och 50 procent. Diesel används även för kollektivtrafikens bussar och kollektivtrafik till sjöss. Diesel finns i olika miljöklasser (MK1, MK2 och MK3).
- **Etanol** som distribueras via publika tankstationer benämns E85 och har en andel fossil råvara på cirka 15 procent. För busstrafiken används ED95, som innehåller 95 procent etanol.

- **Fordonsgas** distribueras företrädesvis via publika stationer och är en blandning av biogas och naturgas. Biogas används för busstrafiken och framställs med förnybara råvaror. Naturgas är ett fossilt drivmedel (CNG, LNG).
- **Biodiesel** framställs av förnybara råvaror och den vanligaste är RME (rapsmetyleter). Går även under samlingsnamnet FAME. Även HVO (hydrerad vegetabilisk olja) är en biodiesel som på molekylnivå är en kopia av diesel.
- **GTL-diesel** (gas to liquid) är syntetisk diesel som är tillverkad av den fossila råvaran naturgas.
- **Vätgas** framställs oftast ur naturgas, men kan även framställas till exempel genom elektrolys av vatten.
- **Elektricitet** kan vara både förnybar, från till exempel vind-, sol,- och vattenkraft, eller från fossila eller andra ändliga källor till exempel från kol- respektive kärnkraftverk.

7.4 Redovisning av mängden miljö- och hälsofarliga kemikalier

Uppgiftslämnare ska redovisa använd mängd miljö- och hälsofarliga ämnen som används i verksamheten under redovisningsåret enligt föreskriven mall, som utgår från nedanstående struktur. Aktuella utfasningskemikalier anges i Stockholms läns landstings utfasningslista (LS 2015-1281). Endast förekomster större än 0,01 kilogram eller liter redovisas.

	Ämnesnamn	CAS-nummer	Förekommer Förbudsämne i verksamheten (ja/nej)?	Ange dispensnummer	Basårsvärde uppmätt 2017	Använd mängd totalt 2017 (kg/l)
Förbudsämnen	Förbudsämne 1					
	Förbudsämne 2					
	Förbudsämne 3					
	Förbudsämne 4					
	etc.					
Utfasningsämnen	Utfasningsämne 1					
	Utfasningsämne 2					
	Utfasningsämne 3					
	Utfasningsämne 4					
	etc.					
				SUMMA		

7.5 Redovisning av avfall från landstingets sjukhusfastigheter

Avfallsstatistik landstingets sjukhusfastigheter.		
Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
Avfall från landstingets sjukhusfastigheter	Locum	Matavfall, plast, metall, glas, tidningar och returpapper, wellpapp och kartong, elavfall, batterier, ljuskällor, vitvaror, brännbart hushållsavfall, grovavfall.
Avfall från landstingets sjukhusfastigheter	Landstingsstyrelsens förvaltning	Vårdens specialavfall, kemikalieavfall, elavfall, sekretessavfall som omhändertas av centralt upphandlade leverantörer.
Avfall från landstingets sjukhusfastigheter	Karolinska Universitetssjukhuset, Danderyds sjukhus AB, TioHundra AB (Norrtälje sjukhus), S:t Eriks Ögonsjukhus AB, Södersjukhuset AB, Södertälje sjukhus AB	Kompletterande uppgifter för ovanstående fraktioner om dessa hanteras lokalt.
Återvinningsgrad landstingets sjukhusfastigheter	Landstingsstyrelsens förvaltning	Beräkning enligt SKL:s öppna jämförelser.

7.6 Redovisning av kaffe, te och frukt till anställda

Inköpstatistik avseende kaffe, te och frukt.		
Uppgift som ska redovisas	**Uppgiftslämnare**	**Omfattning**
Inköp totalt, SEK och inköp ekologiskt, SEK	Landstingsstyrelsens förvaltning	Kaffe, te och frukt till anställda, som köps in från landstingsövergripande, samordnade ramavtal.
Inköp totalt, SEK och inköp ekologiskt, SEK	Alla förvaltningar och bolag	Kaffe, te och frukt till anställda, som köps in utanför landstingsövergripande, samordnade ramavtal.

Stockholms läns landsting

Dokumentets namn **Blankett för bedömning av miljökonsekvenser vid beslut G** Gem MLS		Manualnr 6.0	Version 1	Sida 1 (2)
Utarbetad av Samordningsgruppen	Ansvarig Rådet			2014-03-03

Verksamhet: SLL Hållbarhet Datum 2017-04-18

Ärende: LS 2016-1486, tillämpningsanvisning för uppföljning av Stockholms läns landstings miljöprogram 2017–2021

Kontaktperson o tfn nr: Fredrik Rangstedt, tfn 070-002 88 14

Bedömning av miljökonsekvenser vid beslut

Avgränsning
Denna rutin gäller inte för:
upphandlingsärenden inom SLL Upphandling, om miljökrav redan ställts.

Bedömning av miljökonsekvenser	Minskar	Oförändrad	Ökar	Ej relevant
1. Vad innebär beslutet för användningen av fossila drivmedel? Kommentar: Bidrar indirekt till minskad användning av fossila drivmedel genom ökad andel förnybara drivmedel.	☒ 1 p	☐ 0 p	☐ -1 p	☐
2. Vad innebär beslutet för energianvändningen (el, värme, kyla)? Kommentar: Bidrar indirekt till minskad energianvändning genom energiefffektivisering i fastigheter och kollektivtrafik.	Minskar ☒ 1 p	Oförändrad ☐ 0 p	Ökar ☐ -1 p	Ej relevant ☐
3. Vad innebär beslutet för mängden farligt avfall (kemikalier, läkemedel, elavfall m m)? Kommentar: Bidrar indirekt till minskad spridning av miljö- och hälsofarliga ämnen.	Minskar ☒ 1 p	Oförändrad ☐ 0 p	Ökar ☐ -1 p	Ej relevant ☐
4. Vad innebär beslutet för materialanvändningen? Kommentar: Bidrar indirekt till ökad återvinning och återanvändning och därigenom minskad materialanvändning.	Minskar ☒ 1 p	Oförändrad ☐ 0 p	Ökar ☐ -1 p	Ej relevant ☐
5. Vad innebär beslutet för exploatering av de gröna markytorna? Kommentar: Grönytor innefattas ej.	Minskar ☐ 1 p	Oförändrad ☐ 0 p	Ökar ☐ -1 p	Ej relevant ☒
6. Vad innebär beslutet för hotet mot den biologiska mångfalden? Kommentar: Ekologiska livsmdel leder till minskat hot mot den biologiska mångfalden.	Minskar ☒ 1 p	Oförändrad ☐ 0 p	Ökar ☐ -1 p	Ej relevant ☐
Summa:	**5p**			

Stockholms läns landsting

Dokumentets namn **Blankett för bedömning av miljökonsekvenser vid beslut G** Gem MLS		Manualnr 6.0	Version 1	Sida 1 (2)
Utarbetad av Samordningsgruppen	Ansvarig Rådet			2014-03-03

Bedömningsgrunder

1 till 6	= Beslutet är bättre för miljön
0	= Beslutet medför oförändrade konsekvenser för miljön
-1 till -6	= Beslutet är sämre för miljön

I tjänsteutlåtandet

	Bättre	Oförändrad	Sämre
Beslutet medför följande konsekvens för miljön:	☒	☐	☐

Underskrift, ansvarig chef _____

Namnförtydligande: Charlotta Brask, hållbarhetschef, Stockholms läns landsting